

Małgorzata Milewska-Stawiany

O kaszubskich deminutywnych formacjach osobowych

Acta Cassubiana 11, 105-115

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Milewska-Stawiany
(Gdańsk)

O kaszubskich deminutywnych formacjach osobowych

Formacje słowotwórcze o specjalnym zabarwieniu emocjonalnym, takie jak zdrobnienia, należą do najbardziej powszechnych kategorii językowych. Występują one w językach zaliczanych do różnych rodzin językowych, należących do odmiennych kręgów cywilizacyjnych i kulturowych. Szczególnie języki słowiańskie wyróżnia ogromne bogactwo derywatów o charakterze deminutywnym.

Jedną ze znamiennych cech słowotwórstwa kaszubskiego jest proces deminutywizacji¹. Deminutiva stanowią jedną z podstawowych kategorii modyfikacyjnych rzeczownika, która informuje głównie o małości obiektu oznaczonego podstawą. Na znaczenia zdrabniające nakładają się jednak często znaczenia ekspresywne, które przekazują informację o emocjonalnej postawie nadawcy. Ekspresywne formanty deminutywne wyrażają przede wszystkim, ale nie tylko, emocje pozytywne.

Formacje deminutywne, obok augmentatywnych i hipokorystycznych, należą w kaszubszczyźnie do najważniejszych środków ekspresywnych, wskazujących na emocjonalne ustosunkowanie się nadawcy do desygnatu.

Głównym celem artykułu jest ukazanie funkcjonowania w kaszubszczyźnie deminutiwów pochodzących od rzeczowników osobowych², wyodrębnienie w ich obrębie klas semantycznych oraz wskazanie na procesy słowotwórcze, które tego typu konstrukcje kształtują. Źródło badawcze stanowi najważniejszy słownik kaszubszczyzny autorstwa Bernarda Sychty³. W zebranych materiale pominięto dość liczne formacje hipokorystyczne, np. *xłopulk* : *xłop*, *żévula* : *żévka*, *żecilko* / *żeculko* : *żeco*, które Sychta zalicza do deminutywnych. Przedmiot zainteresowania stanowią formacje deminutywne, w których wykładniki formalne mogą pełnić nie tylko funkcję ekspresywną, ale w pewnych kontekstach słowotwórczych także intelektualną.

Zdrobnienia od rzeczowników osobowych funkcjonują w kaszubszczyźnie, podobnie jak derywaty deminutywne od podstaw nieosobowych, na dwóch

---

¹ Zob. J. Treder, E. Breza, *Gramatyka kaszubska*, Gdańsk 1981, s. 94.

² Zebrany materiał ujmuje apelatywne rzeczowniki osobowe.

³ B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I-VII, Wrocław 1967–1976.

głównych płaszczyznach: na poziomie ekspresywnym, wartościującym, dotyczącym funkcji emocjonalnej, wskazującej na subiektywną postawę osoby względem wskazanego w temacie słowotwórczym obiektu oraz wielkościowym, dotyczącym funkcji intelektualnej, pojęciowej, wskazującej na obiektywne zmiany w ilości lub jakości nazwanego w temacie słowotwórczym obiektu⁴. W szeregu formacji funkcje te kumulują się, np. *synk* (: *syn* 'syn') może być zarówno mały, jak i stosunek do niego jest pozytywny. Funkcja emocjonalna uwydatnia się przede wszystkim w tych zdrobnieniach od rzeczowników osobowych, w których funkcja intelektualna jest nieistotna z punktu widzenia nadawcy wypowiedzi, np. *matulka* (: *matula*), *młojcečka* (: *mojka* 'pieszczotl. żona'), *spsądk* (: *spsąd*).

I. Klasy semantyczne deminutiwów od nazw osobowych

Deminutiva od rzeczowników osobowych (174) w kaszubszczyźnie stanowią liczną klasę zróżnicowaną semantycznie. Oto ich klasyfikacja dokonana ze względu na znaczenie podstawy słowotwórczej⁵:

1. Od nazw ogólnych (29):

a) r. m. (13): *čłóvéčk* : *čłó vék*, *drěšk* : *drěx* 'druh, kolega', *xłopk* : *xłop* 'mężczyzna', *kavalèrk* : *kavaler*, *knâpičk* : *knâpik* / *knâpk* : *knâp* 'chłopiec', *pogańčik* : *pogańc* 'poganin', *purtečk* : *purtk* 'mały chłopiec', *spsądk* : *spsąd* 'sąsiad', *starěšk* : *starěx* 'starzec', *starušečk* : *starušk* 'staruszek', *strěšk* : *strěx* 'stary mężczyzna, starzec, dziad';

b) r. ż. (9): *bałčečka* : *bałečka* : *bałka* 'kobieta; żona', *drěška* : *drěxna* 'forma żeńska od *drěx*', *žėvčečka* : *žėvečka* : *žėvka* 'dziewczyna; córka', *gdóvka* : *gdova* 'wdowa', *koβėtka* : *koβėta*, *pańenka* : *panna*, *s'ėrotka* : *s'ėrota* 'sierota';

c) r. n. (7): *č'ągłotko* : *č'ągłq* 'podlotek, podfruwajka, trzpiot, kociak', *žătěškí* (Im.): *žătki* : *žătě* 'dzieci', *žecpotečko* : *žecpoko* : *žecoko*, *žėvčotko* : *žėvčq* 'dziewczyna', *knâpōtko* : *knâpōq* 'chłopczyk'.

2. Od nazw pokrewieństwa (28):

a) r. m. (10): *bratink* : *bratīn* 'brat', *bračink* : *bračīn* 'brat', *sinečk* : *synk* : *syn* 'syn', *strijk* : *strij* 'stryj', *taťičk* : *tata* 'ojciec', *tatk* : *tata* 'ojciec', *tatka* : *tata* 'ojciec', *ujk* : *uj* 'wuj', *vněčk* / *vnučk* : *vněk* / *vnuk* 'wnuk';

⁴ Zob. B. Kreja, *Słowotwórstwo rzeczowników ekspresywnych w języku polskim. Formacje na -ik, -k-, -isko i -ina*, Gdańsk 1969, s. 15-23.

⁵ Podział na grupy semantyczne może stanowić kwestię dyskusyjną, ale trudno tu określić ściśle i jednoznaczne granice.

b) r. ż. (17): *babuška* : *babuša* ‘matka ojca lub matki, babka, babcia’, *buška* : *buša* ‘matka ojca lub matki, babka’, *córečka* : *córka*, *ćotečka* : *ćotka*, *mamka* : *mama* ‘matka’, *měmka* : *měma* ‘matka’, *nłanečka* : *nanka* ‘matka’, *němka* : *něma* ‘matka’, *něnečka* : *němka* : *něna* ‘matka’, *ómka* : *óma* ‘matka ojca lub matki, babka’, *pólsosterka* : *pólsostra* siostra stryjeczna lub cioteczna; siostra przyrodnia’, *sěněška* : *sěněxa* ‘synowa’, *słosterka* : *sostra* ‘siostra’, *sostřička* : *sostra* ‘siostra’, *ujenka* : *ujna* ‘żona wuja’, *żonka* : *żona* ‘rzadko żona’;

c) r. n. (1): *-otko*: *płopłotko* : *pořą* ‘syn lub córka popa’.

3. Od nazw nosicieli cech (30):

a) r. m. (20): *břěxalka* : *břěxala* ‘człowiek gruby, otyły, opasły, pękaty’, *balisk* : *balis* ‘mężczyzna o jasnych, złotawych włosach’, *belišk* : *belis* ‘blondyn’, *glěportk* : *glěport* ‘ktoś niezbyt mądry, naiwny, głuptasek’, *grěbolka* : *grěbola* ‘człowiek gruby, otyły’, *lelečk* : *lelek* ‘lekceważąco lub pieszczotl. o kimś niezbyt mądrym, naiwnym, nierozgarniętym, głuptas’, *morěšk* : *morěš* ‘pieszczotl. o umorusanym dziecku’, *mrěčk* : *mrěk* ‘człowiek małowmny, nietowarzyski, mruk’, *mulečk* : *mulk* ‘młody mężczyzna, wzgl. młoda kobieta’, *nagulečk* : *nagulk* ‘dziecko nagie lub wykonawców koszuli’, *nagusek* : *nagus* ‘dziecko nagie lub w koszuli; człowiek wkładający na bosc nogi pantofle lub obuwie’, *nagušk* : *naguš* ‘dziecko nagie lub w koszuli; człowiek nieposiadający majątku’, *nop'elk* : *nopel* ‘dziecko, zwł. jedynak rozpieszczony; człowiek małego wzrostu’, *ńeboračk* : *ńeborač* ‘nieborak’, *paralk* : *parala* ‘człowiek o krewkim, porywczym usposobieniu, sangwinik’, *puklask* : *puklās* ‘człowiek garbaty’, *pupuřajk* : *pupuřaj* ‘pogardl. maminsynek, chłopiec rozpieszczony, niesamodzielny’, *pojmańčik* : *pojmańč* ‘człowiek wzięty do niewoli w czasie wojny, jeniec, niewolnik’, *słoběšk* : *słobex* ‘samolub, sobek’, *šurk* : *šur* ‘smarkacz, młokos, wyrostek’;

b) r. ż. (4): *baliska* : *balisa* ‘jasna blondyneczka’, *młorěška* : *młorěša* ‘brunetka; kobieta niechlujna’, *mrěčka* : *mrěča* ‘kobieta mrukliwa, wiecznie zrzędzająca’, *pustělnička* : *pustělniča* ‘forma żeńska od pustelnik’;

c) r.m. i r. ż. (3): *pěpka* : *pěpa* ‘człowiek opowiadający banialuki’, *povsěnožka* : *povsěnoga* ‘osoba nie umiejąca usiedzieć w domu’, *slabotka* : *slabota* ‘człowiek słaby fizycznie’;

d) r. n. (3): *xuxerko* : *xuxro* ‘człowiek wątły, słabowity’, *młalčotko* : *młalčq* ‘dziewczyna, kobieta małego wzrostu’, *płurńotko* : *płurńq* ‘człowiek małego wzrostu’;

4. Od wykonawców czynności⁶ (9):

a) r. m. (6): *gadlašćk* : *gadlašć* ‘człowiek wymowny, gaduła’, *kračaalka* : *kračala* ‘człowiek mający krzywe nogi i zarazem powolny chód’, *rovarčik* : *rovář* ‘osoba, szczególnie młoda, lubiąca myszковать’, *skněřčk* : *skněřč* ‘dziecko płacziwe, plaksa, mazgaj’, *skřěčk* : *skřěč* ‘dziecko płacziwe’, *sráčk* : *sráč* ‘niemowlę’;

b) r. m. i r. ż. (2): *klapka* : *klapa* ‘plotkarz, plotkarka’, *roztrqbutk* : *roztrqbuta* ‘człowiek nieumiejący utrzymać tajemnicy, gaduła, plotkarz, plotkarka’;

c) r. ż. (1): *lžoška* : *lžoxa* (forma żeńska od *lžo* ‘klamca’).

5. Od nazw narodowości (4):

a) r. m. (3): *Cěgaňčik* : *Cěgón* ‘Cygan’, *Moskalik* : *Moskál*, *Židk* : *Žid*;

b) r. n. (1): *Žěžotko* : *Žěžq*.

6. Od nazw zawodów i godności (19):

a) r. m. (18): *gburk* : *gbur* ‘chłop posiadający własną chatę i ziemię, włościanin, gospodarz, rolnik’, *koválk* : *kovál* ‘kowal’, *kradřtisk* : *kradřtis* ‘złodziej’, *kravéčk* : *kravc* / *krávc* ‘krawiec’, *królk* : *król* ‘król’, *ksqžěšk* : *ksqžk* : *ksqž* ‘ksiądz’, *městerk* : *měster* ‘rzemieślnik, majster’, *pónk* : *pón* ‘pan domu, chlebowadca, gospodarz’, *paňck* / *paňičk* : *paňc* ‘młody, niezona, wytworny pan, panicz’, *pasturečk* : *pasturk* : *pastuř* ‘pasterz’, *šáltisk* : *šáltěs* ‘sołtys’, *zákřestjaňčik* : *zákřestjón* ‘zakrystian’, *zduňčik* : *zdun*, *zložijk* : *zložej* ‘złodziej’, *žálněrk* / *žálněrk* : *žálněř* / *žálněř* ‘żołnierz’;

b) r. ż. (1): *pasturečka* : *pasturka* ‘dziewczyna pasąca trzodę, pasterka’.

7. Od nazw przenośnych (27):

a) r. m. (6): *aňólk* : *aňól* ‘fig. dobry człowiek’, *komědjaňčik* : *komědjaňt* ‘figlarz, dowcipniś’, *kruželk* : *kružel* ‘człowiek kędzierzawy (kędzior, pukiel włosów)’, *robcošk* : *robcox* ‘fig. dziewczyna z rozczochranymi włosami (wełna kołtuniasta)’, *špaňólk* : *špaňól* ‘człowiek kędzierzawy (owca rasy hiszpańskiej)’, *tusličk* : *tusk* ‘moje kochanie (młody pies, piesek, szczenię)’;

b) r. ż. (16): *balička* : *balika* ‘fig. człowiek otyły (balia, wanna), *běrmětka* : *běrměta* ‘fig. o kobiecie z *běrmětq* (chustka na głowę szydelkowana z frędzlami), *brička* : *brika* ‘fig. kobieta otyła (powóz, pojazd)’, *bučka* / *buška* : *buča* / *buša* ‘fig. człowiek nieumiejący zachować się przy stole (świnia, świnka)’, *gulka* : *gula* ‘niedorajda, tuman (indyczka)’, *kózka* : *koza* ‘fig. dziewczyna, zwłaszcza podłotek’, *krěšinka* : *krěšěna* ‘pieszczotl. dziecko (kruszyna)’, *obónka* : *obona* ‘ten, którym można się chlubić, w którym pokłada

⁶ Ze względu na odczasownikową motywację podstawy słotwórczej nazwy te zaliczono do nazw wykonawców czynności, choć semantycznie bliskie są one nazwom atrybutywnym.

się nadzieję, chluba (tłuszcz, omasta)', *pédka* : *péda* 'głuptas (stara gęś)', *płupečka* : *pupka* 'niemowlę (laleczka)', *tropka* : *tropa* 'fig. gruba, mała dziewczyna (korek)', *łipulka* : *łipula* 'moje kochanie (pieszczotl. kurka)', *žábčečka* : *žábečka* : *žábka* : *žaba* 'lekceważąco dziewczyna', *žńijka* / *žńijka* / *žńijka* / *žńijka* 'kobieta młoda, lecz zła, podstępna, chytra': *žńija* / *žńija* / *žńija* / *žńija* 'kobieta zła, fałszywa (żmija)';

c) r. n. (5): *kozlqtko* : *kózlq* 'fig. mała wesola dziewczynka', *piłqtko* : *piłq* 'fig. dziewczyna dorastająca, podłotek (gęsie)', *piżglqtko* : *piżglq* 'chuda dziewczyna podrastająca, podłotek (pisklę zaczynające porastać w pióra)', *žábqtečko* : *žábqtko* : *žábq* 'pieszczotliwy zwrot do dziecka lub dziewczyny'.

8. Od nazw ekspresywnych (28):

- nacechowanych pozytywnie (13):

a) r. m.(3): *moječk* : *mójk* 'pieszczotl. własny mąż', *tatinečk* : *tatink* 'pieszczotl. ojciec', *tatušk* : *tatuš* 'rzadko pieszczotl. tatuś';

b) r. ż. (10): *cotinečka* : *čotinka* 'pieszczotl. ciocia', *córułka* : *córuła* 'pieszczotl. córka', *ževulka* : *ževula* 'pieszczotl. o dziewczynie, córce', *matinečka* : *matinka* 'pieszczotl. matka', *matulečka* : *matulka* : *matula* 'pieszczotl. matka', *młoječka* : *mojka* 'pieszczotl. własna żona', *žabulečka* : *žabulka* 'pieszczotliwy zwrot do dziecka lub dziewczyny', *žabulinečka* : *žabulinka* 'pieszczotliwy zwrot do dziecka lub dziewczyny', *žabínečka* : *žabínka* 'pieszczotliwy zwrot do dziecka lub dziewczyny' (: *žaba* 'lekceważąco dziewczyna');

- nacechowanych negatywnie (3):

a) r. m. (2): *bratńisk* : *bratńis* 'złośli. przyjaciel', *ževusk* : *ževus* 'dziewucha, zwł. dorastająca, podłotek';

b) r. ż. (1): *kurevka* : *kurva* 'rozpustnica, prostytutka';

- nacechowanych pozytywnie lub negatywnie (12):

a) r. ż. (1): *panulka* : *panula* 'z odcieniem poufalości lub ironii o kobiecie miejskiej';

b) r. n., deminutiva od augmentatiwów na *-išče*⁷ (11): *balcėščko* : *balcėšče* 'kobieta pożałowania godna', *žecėščko* : *žecėšče* 'pożałowania godne dziecko', *xł'opíščko* : *xł'op'íšče* 'pożałowania godny mężczyzna', *kn'áp'íščko* : *kn'áp'íšče* 'chłopiec', *ksqžėščko* : *ksqžėšče* 'z współczuciem: ksiądz', *lėžėščka* (lm.) : *lėžėšča* (: *lėže* 'ludzie'), *n'ėnečėščko* : *n'ėnečėšče* 'pieszczotl. z rozrzewnieniem, współczuciem matka', *ńebor'acėščko* : *ńebor'acėšče* 'z odcieniem intensywnym nieborak', *str'ėšėščko* : *str'ėšėšče* 'stary mężczyzna, starzec, dziad; pogardliwie, lekceważąco, ze złością każdy mężczyzna niezależnie od wieku,

⁷ Formacje augmentatywne na *-išče* mogą wskazywać na wartość ekspresywną pozytywną lub negatywną, zob. M. Milewska, *Kaszubskie augmentativa z sufiksem -išče / -isko*, [w:] *Nazwy i dialekty Pomorza dawniej i dziś* 5, Gdańsk 2003, s. 109-110.

dziad; żebrak, dziad żebrzący, nędzarz', *šelmíščko* : *šelmíšče* 'z odcieniem żartobl. uznania: kobieta zalotna, przystojna, sprytna, kokietka', *Žěžěško* : *Žěžěče* 'augm. od *Žid*'.

II. Funkcje derywatów deminutywnych od nazw osobowych

W literaturze słowotwórczej niejednokrotnie wskazywano na istnienie formantów wnoszących wartość ekspresywną do znaczenia derywatów⁸. Szersze scharakteryzowanie funkcji formantów deminutywnych w formacjach od rzeczowników osobowych jest możliwe dopiero w kontekście. Dopiero aktualizacja w tekście wskazuje dokładniej, o jakie wartości emocjonalne w określonym akcie komunikacyjnym chodzi.

W części występujących u Sychty deminutiwów zdecydowanie przeważa funkcja intelektualna. Formanty przekazują informację o małości, młodości, niedorobłości osoby, np. *Co za maliňki čto věčk*, *To ju běl takí knápič*, *že go móg do spól želne za xlebą poslat*, *Gdóvka jak ja l óvka*, *Z naše Martí robi sá ju pańienka*, *Já ju móm také žecě*, *že one ju za pasturkóv mogó spravíc*. Nie można mówić tu jednak wyłącznie o funkcji intelektualnej. Obiektywna cecha obiektu, taka jak małość, może skłaniać do sympatii, pieszczotliwości, np. *To le je také malé žecotečko*, *Máli břěxá tka*.

Funkcja ekspresywna dominuje w tych derywatach deminutywnych, które wskazują na więź emocjonalną, czułość, podziw, szacunek itp. uczucia wobec danego obiektu, np. *Spsáčku, přebačě mé*, *žem ce takó kňvdq věřózil*, *To je baro míli strěšk*, *Moja nálepša drěška* *sá ju ožeňila*, *Naša còrečka xoži ju do školě*, *O co cotečka plače?*, *Teraz na mne n'anečka plakała*, *Moja koxaná pòtsosterko*, *jak já sá tobe cešq*, *že tě přějaxa[la]*, *Sěněška je dlá mé dobrá*, *ona mé ješ lěxego slova ne řekla*, *Moja koxaná sosterka mušala mé umřec*, *Naša krěšinka je xorá*, *Jak le sá ten kavalěrk na muzice pokáže*, *to všětké ževčqta za nim bíjō*, *Mój brat věšukál sobe páknō bálečkq*, *To je pákni bálisk*, *Pojká le do mé*, *naša obonko*, *tě le z všětkix nádlěžě ostoheš kole něnkí i tatka*, *Naša pupečka je xorěxná*, *Naš koválk* *sá znaje na roboce*, *Mě mómě dobrého šáltiska*, *Doma to le běl takí stráq bobu*, *ale v tim vojskovim obucim to je pákni žálněrk*.

⁸ Zob. np. J. Nemeč, *Vývojové postupy české slovní zásoby*, Praha 1968, B. Kreja, *Słowotwórstwo...*; S. Grabias, *Derywacja a ekspresja*, [w:] *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, Wrocław 1978, s. 89-102; R. Grzegorzycykowa, *Struktura semantyczna wyrażen ekspresywnych*, [w:] *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, Wrocław 1978, s. 117-123, E. Laskowska, *Wartościowanie w języku potocznym*, Bydgoszcz 1992.

Deminutiva od nazw osobowych mogą wskazywać także na emocje współczucia i litości, np. *Na ostatku xtos přėgarnoł sėrotkq*. Najczęściej jednak na te wartości ekspresywne wskazują formacje derywowane od podstaw augmentatywnych na *-išće*, np. *Ti bėdni lėzėščka ti so co namáaŋp latos přė ti vėlšĩ zėmie*, *Me le je žal tėx lėzėščkóv*, *Tak starė baltėščko je, a ješ vqborķi vleče do xlėva*, *Te bėdnė zecėščka sq ju co napasq tėx gqsi na sl óncu v polu*, *Mójce xłopíšćko so ju co nacerpátó*, *To knápišćko nadvígalo sq tego mėxa*, *Dobřė, že Pan Bóg zabráł to nėboracėščko*.

Formanty deminutywne w niektórych kontekstach mogą sygnalizować także poufalość, najczęściej z odcieniem zyczliwości, nadawcy wypowiedzi wobec jakiejś osoby, np. *Ja vejle, spsáłku, co bėm nė zabáčil ...*, *Nó, jakže vamá // vóm, mėsterku, jiže robota?*

Osobną grupę stanowią deminutiva pejoratywne⁹ (deterioratywne), w których przyrostek zdrabniający może wyrażać ironię, lekceważenie, pogardę, np. *Ćłóvėčku, jak tė móg to zrobić?*, *Za aniółkq vėzdři, a diábel to le je*, *Takq tropkq bėřė, ona le mu sigá po papk*, *Taká mlodá, a ju taká zŋijka*, *Ta grėbolka sq ju do nas kolibė*, *Lepė sėtme lat v čiřcu, jak z mrėčkq rok*, a także wskazywać na zawodową czy stanową niepełnosprawność, np. *To bėł takĩ gburk od třex króv i jednėgo koŋa*, *Tu dlá nas doma to naš kravéčk tėlė ušėje, ale dlá másta nė*.

Wartość ekspresywna formantów deminutywnych może być zintensyfikowana przez emocjonalne pozytywnie lub negatywnie nacechowane leksemę fundujące powstanie derywatów, np. *Moječka złota!* (*mojka* ‘pieszczotł. żona’), *Nėščeslėvė nėnėčėščko mušalo sobė na starė lata zlamic nogq* (*nėnėčėščė* ‘pieszczotł. z rozrzewnieniem, współczuciem matka’), *Žėbėš vėzál, já nižodna kurevka nė jem* (*kurva* ‘rozpustnica, prostytutka’). Wyraźne wzmocnienie wartości ekspresywnej sufiksu występuje także wówczas, kiedy podstawę słowotwórczą stanowi już formacja deminutywna. W szeregach deminutywnych można zauważyć stopniowanie pod względem nasilenia wartości emocjonalnych¹⁰. Bazę derywatów mogą stanowić deminutiwa pierwszego stopnia, a sporadycznie także drugiego stopnia. np. *Cėž tė so, c’órėčko, za naožėnėgó vėřuka*, *ko to le ješ je knápičk* (*knápičk* : *knápič* : *knáp*), *Tvoja Moŋika tole je taká baltėčka jak palušk* (*baltėčka*: *balečka* : *bálka*), *Žábčėčko, daj mė noska, a ja cė užzajq* (*žábčėčka* : *žábečka* : *žábka* : *žaba*).

⁹ O pejoratywnych nazwach osób w kaszubszczyźnie pisała E. Masłowska, zob. też, *Słownikowe typy pejoratywnych nazw osób w dialekcie kaszubskim*, SFPS 19, 1980, s. 41-58 i mapy.

¹⁰ K. Heltberg, *O deminutywach i augmentatywach*, „Prace Filologiczne”, t. XVIII, 1964, cz. 2, s. 94.

III. Wykładniki formalne budujące deminutiva od rzeczowników osobowych

Podstawowym przyrostkiem deminutywnym w kaszubszczyźnie jest *-k*. Cechuje go bezrodzajowość, ponieważ nie ma on przypisanego rodzaju gramatycznego, ale przyjmuje rodzaj gramatyczny wyrazu podstawowego, np. *koválk* : *kováľ*, *baliska* : *balisa*, *x'lo'p'išćko* : *x'lo'p'išće*. Formy odmiany męskiej, żeńskiej czy nijakiej są wyznaczone przez rodzaj gramatyczny podstawy słowotwórczej, a nie przez sam formant *-k*¹¹.

Formant *-k* dominuje też w zdrobnieniach tworzonych od rzeczowników osobowych, buduje on przede wszystkim deminutiva pierwszego stopnia. W zebranych materiale występuje 149 tego typu derywatów:

1) od podstaw w r. m. (67): *ańólk* : *ańól*, *baľisk* : *baľis*, *beľišk* : *beľis*, *bratink* : *bratĩn*, *braćink* : *braćĩn*, *bratńisk* : *bratńis*, *břexalka* : *břexala*, *ćłóvečk* : *ćłóveć*, *drěšk* : *drěć*, *żevusk* : *żevus*, *xlopk* : *xlop*, *gaděšk* : *gaděć*, *gburk* : *gbur*, *glěportk* : *glěport*, *grěbolka* : *grěbola*, *kavalėrk* : *kavaler*, *knápk* : *knáp*, *kováľk* : *kováľ*, *kraćalka* : *kraćala*, *kraďńisk* : *kraďńis*, *kravečk* : *kravc* / *krávc*, *króľk* : *król*, *kruželk* : *kružel*, *ksqžk* : *ksqž*, *lelečk* : *lelek*, *mėsterk* : *mėster*, *moječk* : *mójk*, *morěšk* : *morěć*, *mrěčk* : *mrěć*, *mulečk* : *mulc*, *naguľečk* : *naguľc*, *nagušk* : *naguś*, *nopelk* : *nopel*, *ńeboráčk* : *ńeboráć*, *pónk* : *pón*, *pańck* / *pańičk* : *pańc*, *pasturk* : *pastur*, *paralk* : *parala*, *pukłásk* : *pukłás*, *pupuľajk* : *pupuľaj*, *purtečk* : *purć*, *robcošk* : *robcoć*, *sqsádk* : *sqsád*, *sink* : *sin*, *sknėřčk* : *sknėřć*, *skřečk* : *skřeć*, *sobęšk* : *sobęć*, *sráčk* : *sráčć*, *starěšk* : *starěć*, *starušečk* : *staruść*, *starušk*, *strěšk* : *strěć*, *strijk* : *strić*, *śáltisk* : *śáltėć*, *špańólk* : *špańól*, *šurk* : *šur*, *tatinečk* : *tatĩn*, *tatk* : *tata*, *tatka* : *tata*, *taľušk* : *tatuś*, *tusćičk* : *tusć*, *ujk* : *uj*, *vněčk* / *vnučk* : *vněć* / *vnuc*, *złozijk* : *złozėć*, *żálnėrk* / *żálnėřk* : *żálnėć* / *żálnėćć*, *Żidk* : *Żid*;

2) od podstaw w r. ż. (52): *babuška* : *babuśa*, *balička* : *balica*, *bėrmėtka* : *bėrmėta*, *brička* : *brića*, *bučka* / *buška* : *buća* / *buśa*, *buška* : *buśa*, *baliska* : *balisa*, *baľečka* : *baľica*, *córečka* : *córca*, *córuľka* : *córula*, *ćotečka* : *ćotca*, *cotinečka* : *ćotĩnca*, *drěška* : *drěćna*, *żevečka* : *żevca*, *żevuľka* : *żevuľa*, *gdóvka* : *gdova*, *guľka* : *guľa*, *kobėtka* : *kobėta*, *kózka* : *koza*, *krěšinka* : *krěśėna*, *kurevka* : *kurva*, *lžoška* : *lžoća*, *mamka* : *mama*, *matinečka* : *matĩnca*, *matuľka* : *matuľa*, *mėmka* : *mėma*, *młoječka* : *młojca*, *młorėška* : *młorėśa*, *mrěčka* : *mrěća*, *nłanečka* : *nłanca*, *nėnka* : *nėna*, *ńobónka* : *ńobona*, *ómka* : *óma*, *pańenka* : *panna*, *pasturečka* : *pasturca*, *pėdka* : *pėda*, *pólsosterka* : *pólsośtra*, *pupečka* : *pupca*, *pustėľńička* : *pustėľńica*, *sėńėška* : *sėńėća*, *słėrotka* : *słėrota*, *słosterka* : *słostca*,

¹¹ B. Kreja, *O funkcyjnej jednoznaczności tzw. formantów wieloznacznych*, [w:] *Z zagadnień ogólnych polskiego słowotwórstwa. Studia III*, Gdańsk 2000, s. 51-52.

łipulka : *łipula*, *tropka* : *tropa*, *ujenka* : *ujna*, *żábka* : *żaba*, *żabulečka* : *żabulka*, *żabulinečka* : *żabulinka*, *żabínečka* : *żabínka*, *żńijka* / *żmíjka* / *żmńijka* / *żńijka* : *żńija* / *żmíja* / *żmńija* / *żńija*, *żonka* : *żona*;

3) od podstaw w r. n. (25): *xuxerko* : *xuxro*, (Im.), *żátki* : *żátě*, w tym od podstaw nazywających istoty młode (12) oraz podstaw augmentatywnych (11).

Wśród nazw deminutywnych rodzaju nijakiego od rzeczowników osobowych należy odrębnie potraktować nazwy istot młodych, tworzone formantem *-(ot)ko* zasadniczo od rzeczowników z tematem wtórnym z afiksem *-ec-* / *-et-*: *čągłotko* : *čągła*, *żecotko* : *żeco*, *żévcotko* : *żévcą*, *knápótko* : *knápą*, *kozłotko* : *kozła*, *málčotko* : *málčą*, *połótko* : *poła*, *purńotko* : *purńą*, *piłotko* : *piła*, *piżglotko* : *piżglą*, *żábótko* : *żábą*, *Żéżotko* : *Żéżą*.

Na szczególną uwagę zasługują też formacje ekspresywne charakterystyczne dla kaszubszczyzny na *-(išč)ko* / *-(ěšč)ko* derywowane od podstaw augmentatywnych na *-išče* / *-ěšče*¹²: *balcěščko* : *balcěšče*, *żecěščko* : *żecěšče*, *xł'opíščko* : *xł'opíšče*, *knápíščko* : *knápíšče*, *ksqżěščko* : *ksqżěšče*, *lěżěščka* (Im.) : *lěżěšča*, *něnečěščko* : *něnečěšče*, *neboracěščko* : *neboracěšče*, *str'ěšščko* : *str'ěššče*, *šelmíščko* : *šelmíšče*, *Żěżěščko* : *Żěżěšče*. Jest rzeczą istotną, że w sensie formalnym kaszubskie derywaty na *-(išč)ko* / *-(ěšč)ko* od podstawowych formacji na *-išče* / *-ěšče* nie zdołały się oderwać, nie ma bowiem takich kaszubskich formacji na *-(išč)ko* / *-(ěšč)ko*, które by powstawały wprost od rzeczowników prostych, nierozwiniętych przyrostkiem *-išče* / *-ěšče*¹³.

4) od podstaw dwurodzajowych w r. m. i r. ż. (5): *klapka* : *klapa*, *pěpka* : *pěpa*, *povsěńožka* : *povsěńoga*, *roztrąbutk* : *roztrąbuta*, *slabotka* : *slabota*.

Rzadkim formantem tworzącym deminutiva od podstaw rodzaju męskiego jest *-ik* (5): *knápik* : *knáp*, *komédjańcik* : *komédjańt*, *Moskalik* : *Moskál*, *pogańčik* : *pogańc*, *pojmańčik* : *pojmańc*. Można jednak zauważyć tendencję do wypierania sufiksu *-ik* ekspansywnym *-k*, uwidacznia to deminutivum wariantywne: *knápik* / *knápk* : *knáp*.

Jedynym formantem tworzącym deminutivum od wyrazu fundującego w rodzaju męskim występującym w materiale jest *-ek* (1): *nagusek* : *nagus*. Wystąpienie tego derywatu należy jednak tłumaczyć wyraźnym wpływem polszczyzny.

Wśród analizowanych formacji pojawiły się także deminutiva drugiego stopnia *-(č)k-* (12), a więc te, które zostały utworzone od innych deminutiwów, w tym od podstaw rodzaju męskiego (4): *knápíčk* : *knápik* : *knáp*, *ksqżěšk* : *ksqżk* : *ksqż*, *pasturečk* : *pasturk* : *pastur*, *sinečk* : *sink* : *sin*, rodzaju żeńskiego (5): *balčečka* : *balečka* : *balka*, *żévcěčka* : *żévečka* : *żevka*, *matulečka* : *matulka* : *matula*, *něnečka* : *něńka* : *něna*, *żábečka* : *żábka* : *żaba*, rodzaju

¹² Zob. M. Milewska, *Kaszubskie augmentativa...*, s. 107-119.

¹³ B. Kreja, *Ze słowotwórstwa kaszubskiego*, [w:] tegoż, *Studia i szkice słowotwórcze* 4, Gdańsk 2002, s. 256.

nijakiego (2): *zeczętečko* : *zeczętko* : *zecko*, *żąbqtečko* : *żąbqtko* : *żąbq* od podstawy w liczbie mnogiej (1): *żătěšk'i* : *żătĕki* : *żătě* 'dzieci'. W jednym przypadku od postawy będącej nazwą przenośną doszło nawet do utworzenia deminutivum trzeciego stopnia (1): *żąbčęčka* : *żąbęčka* : *żąbka*: *żaba*.

Sporadycznie występują też w kaszubszczyźnie deminutiva tworzone bezpośrednio sufiksem złożonym *-ičk-* (6), gdzie trudno wyodrębnić człony drugiego stopnia. Tworzone są one od podstaw w r. m. (5) *Cëgahčik* : *Cëgón*, *tatičk* : *tata*, *rovarčik* : *rovâr*, *zâkrëstjančik* : *zâkrëstjón*, *zduhčik* : *zdun*, w r. ż. (1): *sostřička* : *sostra*.

Deminutiva od nazw osobowych w kaszubszczyźnie mogą być tworzone od leksemów, które nie są pod względem słotwórczym rozwinięte, np. *ujk* : *uj*, *nëńka* : *nëna*, *xuxerko* : *xuxro*. Dość licznie jednak reprezentowane są zdrobnienia pochodzące od formacji rozwiniętych sufiksalnie, należących do różnych kategorii słotwórczych, w tym nosicieli cech, np. *břëxata*, *grëbola*, wykonawców czynności, np. *gaděšk* : *gaděš*, nazw istot młodych, np. *kozłqtko* : *kózłq* (nazwa przenośna), nazw ekspresywnych, np. *córułka* : *córuła*.

Analiza zebranego materiału pozwoliła dostrzec zasady funkcjonowania i powoływania kaszubskich deminutiwów od rzeczowników osobowych. Wyekscerpowano tutaj łącznie 174 zdrobnienia od nazw osobowych, w tym 149 z formantem *-k-* budującym zdrobnienia pierwszego stopnia, 12 z sufiksem *-(č)k-* tworzącym deminutiva drugiego stopnia oraz 1 deminutivum trzeciego stopnia. W obrębie deminutiwów pierwszego stopnia wyodrębniono formacje z sufiksem *-(q)tko* (12) oraz z formantem *-(išč)ko* / *-(ëšč)ko* (11). Ponadto wystąpiły rzadsze formanty: *-ik* (5), *-ek* (1), sufiks złożony *-ičk-* (6).

Małgorzata Milewska-Stawiany

Von diminutiven personalen Wortbildungen im Kaschubischen

ZUSAMMENFASSUNG

Das Hauptziel der vorliegenden Ausarbeitung besteht in der Darstellung der Funktionsweise von kaschubischsprachigen Diminutiven, die sich von appellativen Personalsubstantiven herleiten. Zur Forschungsgrundlage wurde dabei das wichtigste kaschubische Wörterbuch von Bernard Sychta. Aus seinem Sprachmaterial wurden insgesamt 174 Diminutiva ausgewählt, unter welchen Derivative mit dem Formans *-k-* (Diminutiva des ersten Grades) die Mehrheit bilden.

Die gewählten Sprachformationen bilden eine zahlreiche, semantisch gesehen differenzierte Klasse. In Hinsicht auf die Bedeutung des wortbildenden Wortstammes wurden folgende Gruppen genannt: allgemeine Namen, Namen der Verwandtschaften, Namen von Eigenschaftsträgern, Namen von Tätigkeitsausführenden, Namen von Nationalitäten, Namen von Berufen und Würden, von metaphorischen und expressiven Namen. Im einem Teil der Diminutiva überwiegt die intellektuelle Funktion. Die expressive Funktion kommt in diesen Derivaten zum Schein, die auf eine emotionelle Bindung, Zärtlichkeit, Respekt, Bewunderung u.ä. Gefühle im Bezug auf das jeweilige Subjekt hinweisen. Solche Diminutiva können auch auf Emotionen von Mitleid und Erbarmen verweisen oder auch – in einigen Kontexten – die Vertrautheit des Kommunikationsabsenders im Bezug auf irgendeine Person signalisieren. Eine getrennte Wortgruppe bilden pejorative Diminutiva, in welchen das Diminutivsuffix solche Gefühle wie Ironie, Missachtung, Verachtung ausdrücken.